

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г.
КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

**КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО
РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕ НА ПРИЛОЖЕНИЕТО В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА 2021 г.**

КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО.....	2
АЛТЕРНАТИВЕН ДОКЛАД НА ОМБУДСМАНА ПРЕД КОМИТЕТА НА ООН ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО	3
РЕЗУЛТАТИ ОТ НЕЗАВИСИМО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО НА ООН	8
1.1. През 2021 г. омбудсманът отбелязва следните законодателни действия:	9
Цялостна политика и координация	12
1.2. Индикатори за наблюдение на политиките за деца	14
Разпределение на ресурсите.....	15
- Разходи за детско здравеопазване	15
- Разходи за образование	16
- Разходи за детско-юношески спорт	16
- Човешки ресурс	17
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕЗ БЪЛГАРИЯ В ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРЕПОРЪКИТЕ НА КОМИТЕТА ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО.....	18
Най-добрият интерес на детето	19
1. Граждански права и свободи	20
Дискриминация – действия на КЗД.....	20
2. Семейна среда и алтернативни грижи (чл. 5, 9–11, 18 (1) - (2), 20-21, 25 и 27 (4) от КПД	21
3. Здраве и здравни услуги.....	27
4. Прилагане на детско правосъдие.....	30
Решения срещу България на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) относно права на децата	34
5. Образование, свободно време и културни дейности (чл. 28–31)	36
Данни за децата и COVID-19, постъпили в процеса на мониторинга:	40
ОСНОВНИ ПРЕПОРЪКИ НА ОМБУДСМАНА.....	42

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

На 20 ноември 1989 г. Общото събрание на Организацията на обединените нации (ООН) приема **Конвенцията за правата на детето (КПД)**, която е първият юридически обвързващ международен документ, утвърждаващ човешките права на всички деца. Конвенцията влиза в сила през септември 1990 година и е най-всеобщо приетият инструмент за правата на човека, ратифицирана от всички страни по света, с изключение на две. Конвенцията включва пълния набор от права на човека за децата – граждански, политически, икономически, социални и културни, определени в 41 члена, които по силата на ратификацията от държавите трябва да се спазват и защитават за всяко дете на възраст под осемнадесет години. КПД не предлага на децата повече права, отколкото на останалите човешки същества, но признава, че могат да са необходими допълнителни гаранции, за да сме сигурни, че децата имат достъп до правата на човека, които притежават всички¹. Сред останалите международни споразумения тя се отличава с това, че съдържа пълния спектър от права на човека: граждански, политически, социални, икономически и културни.

Конвенцията поставя стандарти за образование, медицинска грижа, социални услуги и така задължава държавите членки да защитят специалните права на децата, така че да могат децата да постигнат своя потенциал в един по-сигурен и мирен свят.

В България КПД е в сила от юни 1991 г.² и съгласно разпоредбите на Конституцията на Република България е част от вътрешното право.

България като страна, ратифицирала КПД, има задължението да полага последователни усилия за осигуряване на съвместимостта на вътрешното си законодателство с нейните разпоредби, както и да уеднаквява практиката си, като гарантира координация между политиките, засягащи децата, между всички нива на управление.

Националните институции за правата на човека (НИПЧ) са специално упълномощени да насърчават и защитават правата на децата. Това е подчертано и от Комитета по правата на детето към ООН, който отбелязва ключовата роля, която трябва да играе НИПЧ при своето учредяване, организация и дейности за насърчаване на зачитането на възгледите на децата по всички въпроси, които ги засягат. Съществуването на независим механизъм, посветен на защитата на правата на децата, носи важно послание за децата: че те имат права и че има средства в рамките на техните възможности, с които да се гарантира спазването им.

¹ Съвет на Европа, Компас, Наръчник за обучение по правата на човека за младежи, <https://www.coe.int/bg/web/compass/children>

² Приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. – ДВ, бр. 32 от 3.04.1991 г. В сила от 3.07.1991 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

В този контекст националният омбудсман приема отговорно своята фундаментална роля за насърчаване и прилагане на КПД в Република България, като отбелязва, че неговият мандат най-общо го задължава да осъществява мониторинг на правата на децата и техните интереси на всички равнища в обществото и при необходимост да прави предложения за промени в политиките на публичните организации (чл. 19, ал. 1, т. 10 от Закона за омбудсмана). Със статут „А“ като Национална институция в защита на правата на човека, в съответствие с Парижките принципи на ООН, към отговорностите му се добавя и конкретното изискване да следи за изпълнението на КПД, както и на други международни актове, към които страната ни се е присъединила и по-специално да гарантира, че националното законодателство ги отразява адекватно.

Във връзка с тези отговорни функции омбудсманът полага последователни усилия, за да развива своя експертен потенциал, необходим както за независимо наблюдение на изпълнението на разпоредбите на КПД, така и за изготвяне на алтернативния доклад пред Комитета на ООН по правата на децата. Наблюдението на КПД се основава на принципите, залегнали в международния акт, и на подход, основан на правата на детето.

Всяка държава, която е страна по КПД, на всеки пет години трябва да докладва пред Комитета по правата на детето на ООН своя напредък по гарантиране спазването на правата, включени в Конвенцията. Пред Комитета се подават и алтернативни доклади, изготвени от граждански организации, работещи в сферата на правата на детето, както и от офисите на УНИЦЕФ, които са на територията на съответната държава. След разглеждането на националните доклади от Комитета изпращат към държавата заключителни наблюдения. Тези наблюдения са под формата на препоръки в различните сфери на действие, които държавата трябва да изпълни.

АЛТЕРНАТИВЕН ДОКЛАД НА ОМБУДСМАНА ПРЕД КОМИТЕТА НА ООН ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

2021-ва бе ключова година в развитието на институцията на омбудсмана в областта на правата на детето, защото за първи път той подготви и изпрати пред Комитета по правата на детето свой алтернативен доклад като част от процеса на докладване от страна на България. Докладът на омбудсмана, изпратен през февруари 2021 г. в Женева, е базиран предимно на информация, изведена от жалбите, по които омбудсманът работи, изпратени от родители, организации (сдружения, професионалисти, работещи с деца), както от деца. Освен това в доклада са направени справки с основните констатации и наблюдения от дейността на омбудсмана във връзка с посещения в резидентни услуги и институции за деца, официални изявления относно съществуващото национално законодателство или дефинирани пречки пред неговото прилагане и препоръки, адресирани на правителствено ниво.

Омбудсманът възприема докладването пред Комитета по правата на детето като изключително важен процес, в който се прави преглед на законодателството и на

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

практиките, на координацията и сътрудничеството на всички нива на системата за закрила на детето и на ресурсите. За омбудсмана един от ключовите фактори за правилното изпълнение на КПД е в България да бъде въведено задължително изискването да се извършва предварителна и последваща оценка на въздействието върху децата и техните права на всички видове решения, които засягат детското население, групи деца, които споделят определени характеристики, или отделни деца, както и на стратегии, закони, политиките, регламентите и бюджети. Въвеждането на тези оценки ще помогне, така че правителството, държавните органи и институциите да са по-отговорни към децата и младежите; за попълване на пропуските в данните и за подобряване на сътрудничеството между заинтересованите страни по обмена на данни; насърчаване на повече проучвания за дадени страни на въздействието върху правата на децата, където липсват данни. В дългосрочен план това ще подобри мониторинга на КПД; ще насърчава координацията при разработване на политиките и ще оказва подкрепа за напредъка на всички общи мерки по изпълнението на КПД.

Въз основа на констатациите и препоръките на омбудсмана в областта на правата на детето и като взе предвид препоръките на Комитета по правата на детето към България от 2016 г., алтернативният доклад на омбудсмана изведе и разви четири ключови проблемни области на правата на детето:

- Детско правосъдие
- Семейна среда и мерки за закрила
- Насилие над деца
- Права на децата с увреждания

В голямата си част докладът на омбудсмана е организиран и около пандемията COVID-19 и потенциално негативния ефект, който има върху правата на децата на децата и особено въздействието върху уязвимите деца.

Омбудсманът отбелязва, че пандемията COVID-19 поставя безпрецедентни предизвикателства пред защитата на правата на човека както в световен мащаб, така и на ниво държава поради изключителния контекст, в който нейните последици променят функционирането на ключови сфери на обществения и личния живот. Държавните органи се сблъскват с комбинация от вътрешно свързани икономически, политически и социални фактори, които са повлияли в различна степен върху децата и семействата и набора от спешните мерки, които трябва да осигурят възможно най-добре защитата на правата на засегнатите лица. Отбелязва се общата тенденция, че тази криза изостри съществуващите социално-икономически разделения в обществата, като уязвимите групи стават още по-уязвими. Наблюдавайки ситуацията и практиките, омбудсманът отбелязва, че децата като социална група са сред най-непропорционално засегнатите от мерките. Институциите не оценяват адекватно въздействието на мерките, прилагани за определяне на най-добрия интерес на детето, като балансирано спрямо интереса на възрастните.

В областта на **правото на детето да живее в семейство** и мерките за защита на това право омбудсманът отбелязва в доклада, че подкрепя усилията на правителството за

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

развиване на политиките за деца и насърчаване на правото им да живеят в семейна среда, но намира, че има редица предизвикателства, които изискват специално внимание и нови по-адекватни мерки.

Като взема повод от жалбите, които постъпват в институцията, и от наблюдението на обществената и институционалната среда, в която детето расте и се развива, омбудсманът настойчиво подчертава, че:

- на България е необходима цялостна, интегрирана и дългосрочна стратегия за развитие и прилагане на подходящи за XXI век политики в подкрепа на децата и техните семейства.
- има нужда от политики за благосъстояние на децата, които трябва да отчитат и подкрепят семействата с техните присъщи способности, като фокусът да е върху овластяване, участие и укрепване на компетентностите на всички семейства.
- трябва да бъде разгърната мрежа от универсални (ниско прагови) услуги, които да помагат на родителите достатъчно рано, за да се избегне изоставянето на деца.

По отношение на деинституционализацията (ДИ) на грижата за деца омбудсманът изведе основните предизвикателства и препоръча конкретни мерки за:

- гарантиране на качеството на грижа за децата и младите хора в услугите от семеен тип;
- обучение на персонала за прилагане на индивидуализиран подход на грижа, който отговаря на потребностите на детето и води до развитие;
- прилагане на подходи и методи на възпитание, които не уронват достойнството на децата;
- ограничаване на продължаващо високия брой на деца във формална грижа.
- за формиране на нови умения, знания и компетентности на специалистите, работещи с деца за работа и подкрепа на институционализираните деца.

В доклада си пред Комитета омбудсманът препоръча:

- постоянно политическо внимание върху процеса на ДИ;
- инвестиции и целенасочени действия за превенция на изоставянето на деца, за подкрепа на семействата на деца с увреждания и на децата от уязвимите общности;
- подкрепа за развитие на приемната грижа и на осиновяването.
- целенасочени инвестиции в човешките кадри в социалните услуги – постоянни обучения и повишаване на възнагражденията им;
- промяна на модела на финансирането на услугите от резидентен тип, който да отчита индивидуалните потребности на детето;

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- координирани усилия и механизми за подкрепа на младите хора, които напускат обществена грижа.

Българската държава е страна по КПД и по Конвенцията за правата на хората с увреждания (КПХУ), чиито механизми укрепват **правата на децата с увреждания** и въвеждат нови задължения за властите за премахването на бариерите, които ограничават тяхното участие във всички сфери на живота. След въвеждането на разпоредбите на международните договори в българското право и практика през последните години безспорно се предприемат важни стъпки за приобщаването на децата с увреждания.

Омбудсманът отбелязва, че въпреки усилията на национално ниво децата с увреждания продължават да са едни от най-изключените и невидими групи в обществото. Голяма част от подрастващите в резидентни грижи са с увреждания, твърде нисък е броят на такива деца, които са осиновени на национално ниво въпреки въведените специални условия за тяхното осиновяване. Все още малко са децата с увреждания, които се настаняват в приемна грижа. Има данни, че много от младежите с увреждания на възраст между 15 и 24 г. не са заети с работа, учене или обучение, като особено тревожно е положението на младите хора с интелектуални затруднения.

Въпросът за дискриминацията на децата с увреждания омбудсманът поставя и в парадигмата на подхода към тях, който е все още преобладаващо медицински и благотворителен подход, а не здравно-социален и основан на правата им. Има редица практики, които приемат децата с увреждания само и единствено като болни или страдащи и поради това нуждаещи се предимно от медицински грижи.

Все още липсват надеждни статистически данни, което оказва въздействие върху процеса на формиране на по-адекватни политики, засягащи децата с увреждания. Необходими са още усилия, за да се гарантира правото на участие на децата с увреждания, особено за такива с интелектуални затруднения. В тази връзка омбудсманът обърна внимание на Комитета по правата на детето на мерките, които трябва да се предприемат:

- да се положат максимални усилия за осигуряване на достъпна физическа инфраструктура на обществената среда за децата с увреждания;

- целенасочени инвестиции в приобщаващото образование, за професионалното развитие на учителите и за повишаване на чувствителността на родителската общност към децата;

- да се осигурят възможности за децата с увреждания за спорт, за игри на открито и в свободното време;

- да се разшири достъпът до интегрирани здравно-социални услуги за деца с увреждания;

- да се премахнат бариерите пред активното участие на децата с увреждания и техните семейства;

- целенасочен процес за събиране на интегрирани данни за децата с увреждания.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Насилие срещу деца

Повечето жалби, които омбудсманът получава във връзка с данни за извършено насилие над деца, се отнасят до упражняването на различни форми на телесно наказание както от родители, така и от специалисти и персонал, работещи с деца. Настоящата ситуация е пряк резултат от липсата на изрична регулаторна забрана за използване на телесни наказания в националното законодателство. Родителите до голяма степен не желаят или не могат да видят телесното наказание като форма на насилие, която има вредното въздействие върху развитието на наследниците им – като по този начин остават неподатливи на прилагането на алтернативни методи за позитивно родителство. След посещения в редица институции омбудсманът установи, че се правят изказвания от страна на учители, специалисти в резидентни услуги и др., че „са ударили шамари на детето, тъй като считат, че това е единственият начин да се противодейства на агресивното поведение на детето“ – посочвайки широко приетото използване на телесно наказание като образователна мярка.

Омбудсманът настоятелно призовава за въвеждане на образователни програми в училищата за формиране на нагласи у децата за разпознаване на вредните ефекти от домашното насилие – това със сигурност би ограничило използването на агресия и тормоз, на които се подлагат значителен брой ученици. Подчертава необходимостта от предприемане на допълнителни стъпки от правителството за гарантиране на еднаква защита срещу насилието за най-уязвимите групи деца – в т.ч. ромски, такива с увреждания, деца в бедност, за които трябва да се гарантира прилагането на редовни индивидуални оценки на въздействието на мерките за постигане на по-добри резултати. Във връзка с това омбудсманът препоръчва приемането на специални мерки за защита на ромските момичета във връзка с отпадането им от образователната система поради рано уредени бракове, което ограничава бъдещите им възможности за развитие и социално включване.

- създаване на интегрирана база данни за деца жертви на насилие;
- осигуряване на достъп на деца, жертви на насилие, до безплатни терапевтични сесии, съобразени с техните индивидуални нужди;
- мерки за формиране на институционална и обществена чувствителност към вредните ефекти от телесното наказание;
- мерки за подобряване на достъпа на жертвите до подаване на жалби и гарантиране на бърза реакция;
- приемане на цялостна концепция за законова и практическа защита на децата от всички форми на насилие.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

РЕЗУЛТАТИ ОТ НЕЗАВИСИМО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО НА ООН

По силата на чл. 19, ал. 1, т. 12 от Закона за омбудсмана омбудсманът има отговорността да наблюдава и насърчава ефективното прилагане на подписани и ратифицирани международни актове в областта на правата на човека, по които Република България е страна, в т.ч. и КПД на ООН, като включва в Годишния си доклад за дейността си самостоятелна част, в която оценява степента, в която законодателството и практиките са приведени в съответствие с нейните разпоредби.

От 2017 г. омбудсманът извършва независимо наблюдение по изпълнението на международноправните актове в областта на правата на човека, като обособи специална глава в своя Годишен доклад, отчитащ дейността му през съответната година в областта на правата на децата и КПД. Във връзка с това през 2020 г. се разработи система за оценка на въздействието на прилагането на законодателството и политиките за децата в България, като се изготви набор от формални индикатори за наблюдение на КПД. Въпросите са структурирани по конкретни теми. Всяка група права е снабдена с кратък списък от въпроси, които поясняват различни аспекти на правото и на неговото реализиране. Тези въпроси могат да служат и като индикатори, които позволяват да се провери практическото осъществяване на правото.

За целите на независимия мониторинг, който е важна част от Годишния доклад на омбудсмана, в началото на 2022 г. са изготвени актуални въпросници, които са изпратени до компетентни органи, повечето от които са органи по закрила, по реда на Закона за закрила на детето (ЗЗДет):

- Министерството на труда и социалната политика (МТСП);
- Министерството на образованието и науката (МОН);
- Министерството на здравеопазването (МЗ);
- Министерството на правосъдието (МП);
- Министерството на младежта и спорта (ММС);
- Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД);
- Държавната агенция за бежанците (ДАБ);
- Комисията за защита от дискриминация (КЗД);
- Националната мрежа за детето (НМД).

В мониторинга се използват данни и информация, предоставени от самите институции, като очакванията са да се предоставят не само вижданията за напредъка по изпълнението на препоръките на Комитета по правата на детето на ООН (Комитета), но и предизвикателствата, пред които са изправени в реализирането на публичните политики, което на практика не се реализира точно по този начин. Предоставената от тях информация е използвана като база за извършване на анализ на степента на прилагането на КПД.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Годишният доклад на омбудсмана е с хоризонт 2021 г. и поради това поместените данни се отнасят за тази година.

Общи мерки за изпълнение на Конвенцията по чл. 4 - законодателство, институции, програми и планове, ратификации, разпространение на Конвенцията

- Нови закони и/или подзаконовни нормативни актове в областта на правата на детето през 2021 г.

Препоръки на Комитета по правата на детето

- Да се предприемат мерки, за да се гарантира, че разпоредбите на други закони са съгласувани със Закона за закрила на детето;

- Да се въведе процедура за оценка на въздействието върху правата на детето на всички нови закони, приемани на национално равнище;

- Да се въведе непрекъснато изграждане на капацитет в областта на международното право на човешките права сред съдии, прокурори и юристи, със специален акцент върху Конвенцията.

1.1. През 2021 г. омбудсманът отбелязва следните законодателни действия:

В социалната сфера

По данни на МТСП³ през 2021 г. със Закона за държавния бюджет на Република България (ЗДБРБ) са направени промени в Закона за семейните помощи за деца (ЗСПД), в сила от 1.01.2021 г., чрез които е разширен универсалният подход за подкрепата на семействата с деца. От 2021 г. отпада подоходният критерий за отпускане на еднократната помощ за ученици, записани в първи клас, като новите условия са приложими от учебната 2021/2022 г. С промени в ЗСПД се регламентира като нова социална еднократна помощ за ученици, записани в осми клас, която за учебната 2020/2021 г. се предоставя с доходен критерий по чл. 12а, ал. 9 от Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г., и за преодоляване на последиците. Размерът на еднократната помощ е увеличен от 250 лв. на 300 лв.

Увеличен е и доходният критерий за еднократните помощи при бременност и месечните помощи за отглеждане на дете до навършване на една година от 100 лв. на 200 лв.

С промените в ЗСПД, в сила от 17.02.2021 г., се въвежда изравняване на размерите на месечните помощи за отглеждане на дете с трайни увреждания по чл. 8д от ЗСПД, отпускани на семействата на роднини и близки и на доброволните приемни семейства, с тези на родителите (осиновителите). Месечната помощ се предоставя както на родителите и осиновители за децата с определени 90 и над 90 на сто трайни увреждания, така и на

³ Писмо от МТСП на въпросник №12-03/12.02.2022 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

семействата на роднини и близки и доброволните приемни семейства, при които са настанени деца по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето (ЗЗДет).

Направени са промени в *Правилника за прилагане на ЗЗДет*, които влизат в сила през 2021 г., които имат за цел да приведат в съответствие разпоредбите на ЗЗДет, Закона за социалните услуги (ЗСУ) и Семейния кодекс (СК). Те са свързани с прецизиране на контролната дейност на ДАЗД; с реда за ползване на заместваща грижа по чл. 92 от ЗСУ от семейства на роднини и близки и приемни семейства, както и от родител, настойник, попечител, който отглежда дете с трайни увреждания. Увеличен е размерът на финансовите помощи, които се отпускат по реда на Правилника за прилагане на ЗЗДет – еднократната помощ за превенция и реинтеграция, за отглеждане на дете при близки и роднини от 5-кратния на 10-кратния размер на гарантирания минимален доход (ГМД). Увеличен е размерът на финансовата подкрепа за деца с увреждания, като е намалена административната тежест за кандидатстващите лица и семейства.

През 2021 г. влиза в сила ЗСУ. Приет е *Правилник за прилагане на ЗСУ*. В подкрепа на реформата в сектора на социалните услуги и прилагането на закона са приети няколко подзаконови нормативни акта: Наредба за стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейност по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет; Наредба за планиране на социалните услуги, в която се уреждат критерии за определяне на максималния брой потребители, за които се осигурява финансиране от държавния бюджет, определят се социалните услуги на общинско ниво, на областно ниво и редът за извършване на анализа на потребностите и на Националната карта на социалните услуги.

На 28.05.2021 г. е утвърден *Етичен кодекс на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги*.

По инициатива на ДАЗД⁴ е актуализирана *Методиката за управление на случаи за закрила на дете в риск от отдел „Закрила на детето“ (ОЗД)*, като промените са обсъдени с ръководителите на 28-те регионални дирекции за социално подпомагане и с началниците на ОЗД. Новите положения в Методиката са свързани с: нови канали за постъпване на сигнал; включена интегрирана система на Агенцията за социално подпомагане (АСП); пълното проучване на сигнала; нови действия при спешна интервенция; механизми за прехвърляне на случая на други ДСП.

В областта на детско правосъдие

Все още не е на дневен ред изготвеният от МП⁵ през 2019 г. *проект на Закон за възпитателните мерки спрямо лицата, извършили като непълнолетни престъпления или административни нарушения*. Отбелязва се, че и към настоящия момент не е постигнат консенсус относно обхвата на проекта на закон, от чието приложно поле са изключени малолетните деца, като в тази връзка и евентуалната необходимост от доразвиване на подходящи консултативни и подкрепящи услуги по отношение на тях, както и по

⁴ Писмо от ДАЗД № 04-02-159-46/2.03.2022 г.

⁵ Писмо от МП № 07-00-6/24.02.2022 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

предложената със законопроекта възпитателна мярка „специален надзор от приемно семейство“.

През 2021 г. няма промени в системата на детското правосъдие, вкл. информация относно приемане или изменение на закони, политики и програми, които са от значение за осигуряване на щадящо правосъдие за деца.

През 2020 г. в МП е изготвен проект на *Закон за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН)*, който е публикуван за обществено обсъждане, като основните цели са: усъвършенстване на законодателството и регламентиране на комплекс от мерки, целящи създаване на надеждна и ефективна защита на живота, здравето и правата на лицата в риск от домашно насилие, в т.ч. институционално надграждане с цел превенция. По отношение на деца – жертви на насилие или свидетели, е предвидена нова мярка за защита – насочване на децата за ползване на специализирани услуги.

В областта на образованието

През 2021 г. от МОН⁶ са направени промени в редица нормативни актове, прилагането на които се очаква да окаже позитивно въздействие върху правото на децата на достъп до качествено образование:

- Изменение и допълнение на *Наредба № 10 от 1.09.2016 г.* за организацията на дейностите в училищното образование, с които промени се синхронизират дейностите по приема на ученици на места по държавния и допълнителния държавен план-прием в неспециализирани училища с изискванията на Наредба № 11 за оценяване на резултатите от обучението на ученици и на Наредба № 8 за информацията и документите. Намалява се и административната тежест от представяне на служебни бележки и документи.
- Промени в *Правилника за устройството и функциите на регионалните управления на образованието*, като целите са да се повиши активността на работата им с училищата и детските градини чрез съчетаване на формите на подкрепа и контрол.
- Приета е *Наредба № 18 от 9.09.2021 г.* за инспектиране на детските градини и училищата, която да обхваща прилагането на компетентния подход и проследяване на индивидуалния напредък на децата и учениците и три области на инспектиране – образователния процес, управлението и институционалната среда.

В областта на здравеопазването и здравните грижи

- Изменение на *Наредба № 9 от 2019 г.* за определяне на пакета от здравни дейности, гарантирани от бюджета на Националната здравноосигурителна каса (НЗОК), като през 2021 г. е добавен нов раздел „Здравни грижи, осъществявани в дома от медицински сестри, акушерки или лекарски асистенти“. Създадена е възможността след изписване от родилния дом бебетата до 14 дни да бъдат посетени в дома от здравен специалист.
- В *Наредба № 8 от 2016 г.* за профилактични прегледи и диспансеризацията в обхвата на наблюдение на лица с хронични заболявания е включена нова диагноза за наблюдение

⁶ Писмо на МОН № 19-9/7.03.2022 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

„Вродена глаукома при децата“ и диспансеризация при установен неинсулинов захарен диабет.

- През 2021 г. е приет стандарт „Акушерство и гинекология“ с Наредба № 9 от 27 април 2021 г., чието приемане омбудсманът препоръчва от години.

Цялостна политика и координация

Препоръки на Комитета по правата на детето от 2016 г. и въпроси, отправени към България през 2021 година:

- *гарантиране разработването и прилагането на националните политики, които засягат децата и обхващат всички области, обхванати от Конвенцията, както и че са подкрепени от достатъчно човешки, технически и финансови ресурси;*
- *окончателно приемане на Националната стратегия за децата;*
- *напредване на системни реформи в области, засягащи децата, като насилие, детско правосъдие, репродуктивно здраве и защита на групи в уязвимо положение, включително роми, мигранти и ЛГБТИ;*
- *създаване на Координационен механизъм на междуведомствено ниво с ясен мандат и достатъчно правомощия за координиране на всички дейности, свързани с изпълнението на Конвенцията, и да допълни функционирането на Националния съвет за закрила на детето;*

За наблюдавания период омбудсманът отбелязва:

Национална програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2021-2030 г. и План за действие за периода 2021-2023 г., приет с Решение № 333 от 9 април 2021 г. на МС.

Програмата цели да осигури устойчивост и да награди постигнатите резултати в областта на майчиното и детското здраве. Да се осигурят условия за активна промоция на здраве и профилактика на заболяванията, на предоставяне на навременни и качествени комплексни медицински и здравни грижи, както и развитие на здравно-социални услуги. Въз основа на анализа на здравно-демографските данни и идентифицираните предизвикателства пред здравната система за гарантиране на качествени здравни грижи за бременни, родилки и деца са заложили стратегически цели: подобряване на ключовите показатели, свързани със здравето на бременните, майките, децата и подрастващите, чрез подобряване на достъпа до здравни услуги извън обхвата на здравното осигуряване.

С Решение на МС № 388 от 23.04.2021 г. е приета **Национална стратегия за психично здраве на гражданите в Република България 2021–2030 г.** и План за действие, където са заложили дейности за разкриване на нови услуги и служби, които да подобрят

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

обслужването на децата и юношите и за подобряване на детско-юношеската психиатрия в България.

„Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021–2030)“⁷, която синхронизира нормативната уредба и практика с поетите ангажименти от България по международни договори в областта на правата на човека, включително и препоръки по контролните механизми на международните организации, отправени към страната. Очертана е общата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето до 2030 г. В рамката са определени 9 приоритетни области за развитието на образованието, които обхващат всички значими хоризонтални предизвикателства: ранно детско развитие; компетентност и таланти; мотивирани и креативни учители; сплотени училищни общности и системна работа с родителите; ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция; образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие; реализация в професиите на настоящето и бъдещето; учене през целия живот и ефикасно управление и участие в мрежи.

Национална стратегия за младежта (2021–2030), одобрена от МС на 22.07.2021 г., като към момента стратегията е в процес на разглеждане и обсъждане от ресорните комисии на Народното събрание с оглед на нейното приемане.

Една от стратегическите ѝ цели е насърчаване на ангажираността, участието и овластяването на младите хора, като в нейните рамки са предвидени три оперативни цели:

- повишаване на нивото на гражданската ангажираност на младите хора;
- повишаване на нивото на овластяване и качествено участие на младите хора в процесите на вземане на решения на местно, национално и европейско ниво;
- осигуряване на подкрепяща среда за младежките организации и популяризиране на ползите от тяхната работа.

В рамките на трите оперативни цели са заложили мерки и дейности, свързани с: подкрепа и насърчаване на доброволчеството, както и регулиране на доброволческите дейности; ангажиране на неорганизираните младежи в различни форми на гражданско участие, доброволчество; насърчаване на обмена на информация и сътрудничество между младежките структури; партньорството; повишаване на капацитета и устойчивостта и др.

България е сред малкото държави – членки на Европейския съюз, която няма приета **Национална стратегическа рамка за детето**, чийто проект беше спрял за разглеждане от министър-председателя на България през 2019 г. Европейската комисия обърна внимание на страната ни, че през 2021 г. е представена новата Стратегия на Европейския съюз за правата на детето (2021–2024), която съдържа набор от мерки, насочени към най-уязвимите деца, правата на децата в ерата на цифровите технологии, предотвратяване и борба с насилието, насърчаване на правосъдието, съобразено с интересите на детето.

⁷ Писмо на МОН № 19-9/7.03.2022 г.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Една от целите на Европейската стратегия е във всяка държава да има стратегически механизми за прилагане на правата на децата, както и механизми за осъществяване на детската гаранция.

Въпреки създадената междуведомствена експертна група към Националния съвет за закрила на детето (НСЗД) под председателството на ДАЗД, която е с мандат за създаване на *междуетабилитиционален механизъм* за координиране по изпълнението на препоръките на Комитета по правата на детето, направени през 2016 г., все още няма такъв механизъм. Експертната група е на етап обсъждане на подходите за проследяване на напредъка.

Приемане на *План за действие за периода 2021–2022 г. към Националната стратегия за намаляване на бедността и социалното включване 2030 г.* за ограничаване на предаването на бедността между поколенията, мерките за подкрепа на децата и семействата и намаляване на детската бедност (ПМС № 553 от 28.07.2021 г.). Въвежда се интегриран подход за справяне с бедността сред децата и обвързаност на мерките между различните секторни политики. Планът е структуриран в 8 приоритетни области и е поставен специален акцент върху децата. Насърчаване на заетостта на родителите, съвместяване на професионалния и семейния живот, вкл. чрез гъвкави режими на работа, разширяване на мрежата от услуги за ранно детско развитие, осигуряване на достъп до здравни грижи, финансова и материална подкрепа на децата и семействата, подобряване на жилищните условия.

В изпълнение на приетата през юни 2021 г. *Препоръка на Съвета за създаване на Европейска гаранция* за детето се разработва първият План за действие, който ще бъде с хоризонт до 2030 г. За целите на Плана има съществено значение проектът, който се изпълнява с подкрепата на УНИЦЕФ „Европейска гаранция за детето“, в рамките на който е изготвен доклад „Не/равно детство – цялостен анализ на текущото състояние и измерения на детската бедност и социалното изключване в България“.

1.2. Индикатори за наблюдение на политиките за деца

За МТСП мониторингът на данните и резултатите от прилагането на политики за подкрепата на децата и семействата е важен елемент от процеса, свързан с тяхното подобряване. МТСП използва информационни масиви, поддържани от структурните звена на министерството в областите на закрила на детето, семейни и социални помощи, социални услуги.

- ДАЗД отбелязва като сериозна инвестиция у децата, която се проследява като ефективност, деинституционализацията на грижата за деца и закриването на специализираните институции, както и успоредно създадените възможности за алтернативни грижи за децата, но в България все още няма механизъм за проследяване на инвестициите на държавата в децата измерване на тяхната ефективност.

Основни констатации на омбудсмана

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Няма въведени индикатори за измерване на изпълнението на препоръките. Не са изготвени критерии, които да служат като насоки за компетентните институции при изпълнението на препоръките на Комитета. ДАЗД посочва, че основен критерий е постигнатият резултат, както и справянето с наличните трудности и предизвикателства.

Институционални реформи, свързани с детското здравеопазване през 2021 г.

- Закрити са 8 от домовете за медико-социални грижи (ДМСГД) в: Благоевград, Бургас, Бузовград, Добрич, Дебелец, София, Сливен и Хасково.
- Създадени са 7 нови центъра за комплексно обслужване на деца с увреждания (ЦКОДУХЗ) в област Благоевград, Бузовград, Дебелец, Добрич, Сливен и Хасково и е разширена дейността на центъра в Бургас.
- В процес на изграждане са 6 центъра за специализирана здравно-социална грижа за деца с високорисково поведение и потребност от специализирани здравни грижи във Варна – 2; в Русе, Кюстендил и София – 2.
- По информация на МЗ е създадена нова работна група, която да анализира всички действия, предприети досега по изграждане на **Национална многопрофилна детска болница**. Изготвя се анализ на правните, финансовите, медицинските аспекти по изграждането ѝ. Очаква се изготвяне на нова Концепция за изграждане на Националната детска болница.

Разпределение на ресурсите

Държавите – страни по настоящата Конвенция, се задължават да събират подходяща информация, включително статистически и научни данни, които да им дадат възможност да формулират и прилагат политики с оглед на ефективното ѝ прилагане.

Комитетът препоръчва:

- да се включи подходът за правата на детето в процеса на бюджетиране на държавата и да се посочат ясни разпределения за децата в социалните сектори;
- предоставяне на дезагрегирани данни, които са от решаващо значение за планирането на бюджета и за наблюдение на изпълнението му.

- Разходи за детско здравеопазване

Средствата от бюджета на МЗ за 2021 г. за финансиране на здравно-консултативните центрове и за неонатален слухов скрининг в рамките на Националната програма за майчино и детско здраве са в размер на 4,69 млн. лв.; за ДМСГД и новите центрове – 24 млн. лв.; за дейности по реда на наредба № 25 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ извън обхвата на задължителното здравно осигуряване за деца и бременни жени – 2.4 млн. лв.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Чрез закона за бюджета на НЗОК са осигурени средства за обезпечаване на дейности в обхвата на здравното осигуряване, а чрез бюджета на МЗ – за дейности извън обхвата на здравното осигуряване.

През 2021 г. от бюджета на НЗОК са заплатени дейности и средства на общопрактикуващите лекари и лекари специалисти по програма „Детско здравеопазване“ – 27 млн. лв. 9% от заплатените средства за здравноосигурителни плащания през 2021 г. за първична медицинска помощ са средства по програма „Детско здравеопазване“ за профилактика на деца. 0,2% от заплатените средства за здравноосигурителни плащания през 2021 г. за специализирана медицинска помощ са средства за деца. За медико-диагностични дейности – 0,8%.

- за профилактични прегледи на лица от 0 до 18 години са отчетени **1 733 241 броя прегледи на стойност 21 472 462 лв.;**
- задължителни имунизации и реимунизации – **685 775 броя на стойност 7 800 447 лв.;**
- за медико-диагностични дейности – **1 089 767 лв.**

Трансферните средства за здравно осигуряване, които са определени на базата на изисквана информация за 2021 г.: за деца до 18-годишна възраст и след навършване на тази възраст, ако учат – до завършване на средното образование, са 733 970 000 лв. за **1 470 293 деца.**

Финансиране на дейността на здравно-консултативните центрове за майчино и детско здраве – през 2021 г. са изплатени средства в размер на **4, 14 млн. лв.**

- Разходи за образование

Съгласно актуализираната средносрочна бюджетна програма за периода 2022–2024 г. разходите за образование за 2021 г. са **5 666 000 млн. лв., което е 4,5% от brutния вътрешен продукт.**

- Разходи за детско-юношески спорт

По програма „Спорт на децата в свободното време“ ММС са реализирани 117 одобрени проекта по 29 вида спорт в 50 населени места с общ брой участници 4300 под ръководството на 217 треньори – 736 400 лв. Предоставена е възможност на децата да участват в минимум 72 спортни занимания два или три пъти седмично за период от 6 месеца.

Програма „Научи се да плуваши“ – за деца от 7 до 11 години. 2021 г. са реализирани 11 проекта в 4 населени места на 7 басейна с 700 деца – 1 166 400 лв.

Програма „Децата и спортният клуб“ – за подобряване на условията за участие на деца в организирани спортни прояви – 30 проекта по 17 вида спорт – 6000 деца – 175 500 лв.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Проект „Тенисът – спорт за всички“ на Българската федерация по тенис за безплатни занимания на деца от 6 до 12 години – 157 000 лв.

Проект „Децата и бадминтонът“ на Българската федерация по бадминтон за деца от 9 до 13 г. – 50 000 лв.

Проект „Да открием 200 таланта за атлетиката сред децата в България“ на Българската федерация по лека атлетика – 600 деца в 17 населени места за 68 000 лв.

Проект „Спорт за деца в риск“ – през 2021 г. участват 10 спортни клуба в 10 населени места – 61 299 лв.

„Програма за развитие на спорта на учаци“ за увеличаване на броя на училищните и студентски спортни клубове – 220 000 лв.

„Програма на мерките за закрила на деца с изявени дарби на ученици в държавни, общински и частни училища“ – през 2021 г. са осигурени стипендии на 125 ученици с изявени дарби от държавни и частни спортни училища – 413 625 лв. за общо 456 ученици.

Спортната инфраструктура – през 2021 г. са вложени 5 512 362 лева за инфраструктура за деца.

Видно от предоставената информация, няма данни в процеса на бюджетирането да е включен подходът за правата на децата, както и ясни разпределения за децата в социалната сфера.

- Човешки ресурс

Социалната сфера – все още не са приети стандарти за работно натоварване на служителите, осъществяващи дейност по предоставянето на социални услуги и служители на ДСП и общините, които извършват дейности по насочване към ползване на социални услуги. Стандартът трябва да определя максималния брой случаи, по които може да работи един служител в рамките на един месец в зависимост от спецификата на извършваната от него дейност.

- общ брой служители в ОЗД към 31.12.2021 г. в страната – **838**;
- общ брой отворени случаи по ЗЗД, по които е работено през 2021 г. – **29 718**; най-много случаи, по които е работено, са в Сливенска област – **2281**, като един социален работник е работил по **88 случая**;
- среден брой случаи на един служител – **35**;
- общ брой постъпили сигнали за деца в риск през 2021 г. – **31 106**.

Здравеопазване – основен проблем е недостатъчният брой медицински сестри. По информация на МЗ в системата на здравеопазването се наблюдава положителна тенденция за задържане на броя на специалистите на едно ниво, но при професията „медицинска сестра“ недостигът на пазара е изключително сериозен – на практика са необходими двойно повече сестри. МЗ е предприело действия за нормативни възможности за оптимизиране на

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

персонала в лечебните заведения с цел намаляване на свръхнатовареността на медицинските сестри – въвеждане на задължителни критерии за лечебните заведения за достигане на определено съотношение на показателите медицинска сестра/лекар. Броят на студентите по специалност „медицинска сестра“ е предложено за учебната 2021/2022 г. да бъде увеличен на 1000–1200.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕЗ БЪЛГАРИЯ В ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРЕПОРЪКИТЕ НА КОМИТЕТА ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

- Сериозно предизвикателство пред България е неизпълнената препоръка да се приеме **Националната стратегия за детето** така, че тя да бъде възможно най-всеобхватната и да обхваща всички включени в Конвенцията области за всички деца, както и да се гарантира, че Стратегията е подкрепена от всички подходящи елементи за нейното прилагане, включително достатъчно човешки, технически и финансови ресурси. Към момента Стратегията е със статут „оттеглена“, като причина за това се посочва създаденото покрай нейното обсъждане „високо обществено напрежение“.

- Започнатата преди десет години реформа в детското правосъдие, с която трябваше да се гарантира на децата в конфликт със закона спешно приемане на нов специален закон в тази област, отговарящ на международните стандарти, с който да се създадат специализирани детски състави, да се въведат стандарти за защита срещу произволно задържане, да се осигурят справедлив процес, достъпна и качествена правна помощ, включително правното представителство на деца в конфликт със закона. Реформата не е на дневен ред и няма формирана политическа воля.

- По отношение на препоръката към България да се измени Семейният кодекс, за да се премахнат всички изключения, които позволяват бракове под 18 години, се установява, че продължават да се толерират практиките за принудителен брак в ранна възраст, като дирекциите „Социално подпомагане“ подават сигнали към прокуратурата за случаи на ранно съжителство с лица под 16-годишна възраст, но твърде често получават откази за образуване на наказателно постановление.

- По препоръката на Комитета да се приеме в България съобразен с правата на човека подход към уврежданията, както и да се разработи всеобхватна стратегия за включването и реализацията на децата с увреждания в обществото и образованието, се отбелязва, че финансирането на услуги, вкл. терапии за деца с аутизъм, не се поема от НЗОК; има системен проблем с консумативите и помощните средства; няма разработен алгоритъм за терапевтично поведение в България; липсва системен подход в грижата за децата с увреждания, който не се реализира поради липсващи звена, координационни механизми и кадри.

- Във връзка с правото на детето да се ползва от най-високия достижим стандарт на здравословно състояние експертните анализи показват, че българската здравна система не е реализирала всички възможности за подобряване на грижата за репродуктивното майчино

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

и детско здраве, които в много голяма степен са зависими от въздействието и взаимодействието на редица неблагоприятни фактори, както и от достъпността, качеството и обхвата на медицинските грижи, получени преди, по време и след раждането.

- Не се събират и предоставят дезагрегирани данни.

Най-добрият интерес на детето

Препоръки на КПД

Държавата се призовава да разработи процедури и критерии, които да служат като насоки за всички компетентни институции и служители за определяне на най-добрия интерес на детето във всяка област.

Отговорна институция за определяне на най-добрия интерес на детето е отдел „Закрила на детето“ (ОЗД). На 8.01.2021 г. е влязъл в сила актуализиран формуляр, с който се събира информация за детето за предприемане на мярка за закрила.

Според ДАЗД „принципът за осигуряване на най-добрия интерес на детето следва да е водещ в дейностите на всички секторни политики, отнасящи се до децата. Ефективните политики изискват детето да бъде поставено в центъра на всяка от тях. Това позволява прилагане на интегриран подход, който предполага мерките да бъдат организирани около детето и семейството“, което според омбудсмана не се случва и практиката постоянно го доказва.

В България няма разработена такава процедура и критерии за насоки.

Омбудсманът препоръчва:

- Разработване на специален механизъм за наблюдение на изпълнението на Конвенцията и разработване на индикатори за нейното прилагане.
- Въвеждане на процедура за оценка на въздействието на нормативната уредба и на политиките върху правата на детето на детето.
- Да се промени Семейният кодекс, като се премахнат всички изключения, които позволяват бракове под 18 години.
- Мерки за насърчаване на участието на детето, като:
 - се дадат насоки за значението и приложението на участието на децата;
 - се дадат практически насоки за различни подходи за участие на децата;
 - се подготвят примери за добра практика за това как децата могат да бъдат ангажирани;
 - да се осигури рамка за наблюдение на спазването на член 12 от страна на правителството.
- Надграждане на работата на Съвета на децата в регионален план за създаване на възможност на повече деца да бъдат включени в работата му.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- Приемане на структуриран и обоснован план за обществени консултации за обсъждане на стратегическата рамка за политиките за детето.
- Актуализация на предварителната оценка, извършена още през 2017 г., за въздействието на присъединяването на България към Третия факултативен протокол.

1. Граждански права и свободи

- подобряване на достъпа до информация, включително чрез създаване на удобни за децата версии на ключови политически документи;

- подобряване на цифровото приобщаване за децата и насърчаване на равен достъп и достъпност на онлайн услуги и свързаност, особено за деца в селските райони и деца с увреждания.

Дискриминация – действия на КЗД

През 2021 г. са образувани **15 бр. преписки**, свързани с правата на подрастващите. В жалбите и сигналите се описват оплаквания за стипендии за деца и младежи, квалификации от учител към деца, отказани еднократни помощи за дете в 1 клас и за деца след 8 клас, срещу заповед на директор на училище.

През 2021 г. са образувани **147 бр. преписки**, свързани с недостъпна архитектурна среда на детски ясли, детски градини, училища на АД xХок заседателен състав по признак „увреждане“.

Според КЗД в законодателството на Република България е установена недискриминация по отношение на децата и поради това няма издадени административни актове по реда на чл. 47 от Закона за защита от дискриминация през 2021 г., като специализираният орган изследва този въпрос единствено през наличието на думата „забрана за дискриминация“ в определени текстове.

Със заповед № 9/15.02.2019 г. на председателя на КЗД е сформирана постоянна работна група, която да отговаря за случаите на дискриминация срещу деца. Определено е работната група да оказва независима помощ, съдействие и методическа подкрепа на децата – жертви на дискриминация.

КЗД в изпълнение на споразумение за сътрудничество № 03-454/7.08.2018 г. между Министерството на образованието и науката и комисията, през отчетния период реализира дейности, отразени в конкретните пунктове на споразумението. Целта на заложените задачи пред екипа от страна на КЗД е да се изследва и анализира системата за осигуряване на образование без дискриминация в съответствие със Закона за защита от дискриминация, да се идентифицират положителните страни и пропуските в системата за осигуряване на недискриминация в сферата на образованието, както и да повиши информираността на педагогическия персонал относно недискриминацията и толерантността.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

На проведените семинари са обсъдени критериите за преценка дали едно лице в процеса на обучение е дискриминирано, а именно:

- учащ се, който се смята за неравно третиран спрямо друг учащ или се чувства подложен на тормоз от лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от друг учащ се;
- учител, който се смята за неравноправно третиран спрямо друг учител или се чувства подложен на тормоз при упражняване правото на труд;
- дали целта, преследвана от обучаваща институция или съставителите на учебници, е законна;
- поставеното от министъра на образованието и науката, органите на местното самоуправление или обучаващата институция изискване да не надхвърля необходимото за постигането на предвидената в закона цел; да е обективно оправдано и средствата за постигането на законната цел да не надвишават необходимото.

Във връзка с безсрочна кампания „Достъпна България“ от 5.03.2021 г. по решение на деветчленния състав на КЗД акцент на кампанията се слага върху училищата и детските градини, в резултат на което са изготвени констативни протоколи и са образувани 150 преписки за проверка на достъпността на средата в детски ясли и институциите в системата на предучилищното и училищното образование.

2. Семейна среда и алтернативни грижи (чл. 5, 9–11, 18 (1) - (2), 20-21, 25 и 27 (4) от КПД

Комитетът препоръчва:

- *гарантиране, че родителските спорове се разрешават в най-добрия интерес на детето;*
- *укрепване на капацитета на системата за закрила на детето и издръжката на услугите за семейството на централно и общинско ниво чрез осигуряване на адекватни финансови и човешки ресурси, предотвратяване на изоставянето на деца и разделянето на семействата, особено сред групи в най-неравносложно положение, включително ромски деца и деца с увреждания;*
- *да се гарантира, че се прилагат адекватни правни гаранции и ясни критерии за определяне дали детето трябва да бъде настанено в алтернативна грижа, като се имат предвид възгледите и най-добрият интерес на детето, и се налагат такива критерии чрез повишаване на осведомеността на съдии от семейния съд;*
- *да се гарантира, че децата под 3-годишна възраст, включително деца с увреждания, не са настанени в резидентни грижи, включително в домове за медико-социални грижи за деца и се ускорява настаняването в семейни грижи;*

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- да се гарантира, че центровете за настаняване от семеен тип напълно интегрират децата в общността и не увековечават социалната изолация и сегрегация;

- да се засили мониторингът на всички видове резидентни институции, включително с оглед да се провери дали те се придържат към минималните норми и стандарти, дали те осигуряват защита от насилие и злоупотреба, включително сексуално насилие, грижи и личностни планове за развитие и дали позволяват отчитане, мониторинг, премахване и ефективно наказателно преследване на малтретиране на деца;

- да се осигурят подходящи за децата поверителни механизми за подаване на жалби в алтернативните грижи, социално-педагогически интернати, корекционни училища и домове за временно настаняване за деца и подходяща за възрастта информация относно достъпа до консултиране и защита, включително обезщетение и рехабилитация;

- засилване на подкрепата за бъдещи осиновители и осиновени деца; и да се гарантира, че децата с увреждания и ромските деца не са дискриминирани в процеса на осиновяване.

Въпреки че политиките за подкрепа на децата и семействата са сред основните приоритети в работата на МТСП, като се прилага принципът, че семейството е най-добрата среда за оглеждане и развитие на всяко дете, все още няма действия за обсъждане и въвеждане на цялостен систематизиран подход за семейна политика и подкрепа на децата в семействата им.

МТСП отчита, че най-значимият резултат от реформата за деинституционализация на грижата за деца е осигуряването на семейна среда за децата. През втория етап от процеса е поставен фокус върху превенцията на рисковете, ранната интервенция и осигуряването на все повече възможности за подкрепа на децата в семейна среда. Прилага се интегриран подход при развитието на услуги за ранно детско развитие.

- **Брой деца, настанени в семейства на роднини и близки – 4248 подрастващи:**

- от началото на 2021 г. са настанени 623 деца.

- **Децата, настанени в приемни семейства**

2021 г. – **1764 общ брой**, като от началото на 2021 г. са настанени 623 деца;

2020 г. – **1899 деца**.

- По данни на АСП към 31.12.2021 г. в Регистъра на утвърдените приемни семейства са вписани **1990 семейства** (9 доброволни и 1981 професионални). През 2021 г. са утвърдени 101 нови професионални приемни семейства (в Благоевград – 44; в Бургас – 57; във Варна – 125; във Велико Търново – 106; във Видин – 93; във Враца – 75; в Габрово – 52; в Добрич – 61; в Кърджали – 24; в Кюстендил – 49; в Ловеч – 44; в Монтана – 122; в Пазарджик – 105; в Перник – 49; в Плевен – 144; в Пловдив – 95; в Разград – 70; в Русе – 55; в Силистра – 22; в Сливен – 47; в Смолян – 59; в София-град – 44; в София област – 32; в Стара Загора – 56; в Търговище – 69, в Хасково – 116; в Шумен

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

– 127; в Ямбол - 28). Приемната грижа все още се финансира на проектни начала до 31.12.2022 г., като не е изготвен и приет финансов стандарт. Не се работи активно по профилиране на приемната грижа за развитие на „специализирана приемна грижа“.

- **Деца, настанени в резидентна грижа – 2719, от които 1465 с увреждания**

№	Вид социална услуга	Заетост към 31.12.2021 г.
1.	Преходно жилище за деца	98
2.	Кризисен център за деца	88
3.	Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания	1254
4.	Център за настаняване от семеен тип за деца/младежи с увреждания	1332
5.	Център за настаняване от семеен тип за деца с увреждания	78
6.	Център за настаняване от семеен тип за деца/младежи с увреждания с потребност от постоянни медицински грижи	55
	Общ брой:	2905

- През 2021 г. в отделите „Закрила на детето“ (ОЗД) към дирекции „Социално подпомагане“ са открити **301 нови случая на превенция на изоставянето на ниво родител дом**, от които успешни са **363** и неуспешни **43**.
- **Общ брой мерки за реинтеграция**, по които е работено през 2021 г. – **1324**. Открити нови случаи на реинтеграция от началото на 2021-ва до края на годината – 1293 деца. Броят на успешно приключилите случаи е 598.
- Изплатени помощи за помощи по 33Дет през 2021 г. са в размер на **7 034 605 лв.** за средномесечен брой 2696 случая.
- **Социални услуги** – по данни на АСП към 31.12.2021 г. са разкрити и функционират като държавна делегирана дейност **643 социални услуги за деца**, в които се оказва подкрепа на почти **15 000 деца и семейства** (заетост на услугите към края на 2021 г. – 14 700). За 2021 г. осигурените от държавата средства за финансиране на социални услуги са **421, 92 млн. лв.**, които са увеличени с 45% спрямо 2020 г. – с 131,02 млн. лв., като в тях са включени и средствата за асистентска подкрепа – 79,67 млн. лв.
- **По препоръките на ООН за намаляване на капацитета на ЦНСТ** – въпреки че в ЗСУ е поставен акцент върху качеството и ефективността на социалните услуги, както и върху развитието на служителите, ангажирани в предоставянето на услуги, все още не е финализирана Наредбата за качеството на социалните

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

услуги. В нея ще се определят стандартите за качество, за квалификацията и професионалното развитие, за организацията и управлението. *Не са предприети действия по препоръката.*

- **Деца с увреждания** – към 31.12.2021 г. по реда на чл. 86 от ЗСПД са изплатени **176 531 699 лв. на 27 403 деца**, финансовата подкрепа за деца с увреждания е регламентирана в два компонента: месечна финансова помощ съобразно степента на увреждане и целеви помощи съобразно вида на увреждането.
- Помощни средства, съоръжения и медицински изделия – към 31.12.2021 г. са изплатени по чл. 61, ал. 1 от ЗХУ целеви помощи за 3212 деца с увреждания на стойност **1 847 608 лв.**
- Парична помощ за пътни разноски – на 108 деца с увреждания в размер **12 695 лв.**
- Парична помощ за балнолечение и рехабилитация по чл. 76 – **на 215 деца с трайни увреждания.**
- **По Закона за личната помощ:**

Броят на децата, ползватели по механизма лична помощ към 31.12.2021 г., е, както следва:

- деца с над 50% степен на увреждане с определена чужда помощ – 4545;
- деца с над 90% степен на увреждане без определена чужда помощ – 78.

По данни на АСП разпределението по часове е, както следва:

- от 85 до 168 часа – 3550 деца;
- от 43 до 84 часа – 842 деца;
- от 16 до 42 часа – 197 деца;
- от 1 до 15 часа – 34 деца.

- **Детска бедност** – По данни на Националния статистически институт (НСИ) за 2020 г. рискът от бедност за децата до 17-годишна възраст е **28,3%** спрямо 27,5% през 2019 г.⁸ (данните за 2020 г. са актуалните към момента. Данните за 2021 г. предстои да бъдат официално публикувани през април 2022 г. на интернет страницата на НСИ).

Детската бедност сериозно нарушава детските права, като за нейното преодоляване са необходими комплексни и целенасочени усилия на всички ангажирани страни, имащи отношение към политиките за децата и семействата. Тя представлява сериозно предизвикателство както на европейско, така и на национално ниво. Нейното намаляване заема централно място в политическия дневен ред на Европейския съюз (ЕС) в контекста

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

на приетата на 14.06.2021 г. Препоръка на Съвета за създаване на Европейска гаранция за детето. Както беше посочено, за изпълнение на Препоръката към момента в рамките на междуинституционална работна група, която включва представители на всички заинтересовани страни, се разработва *Национален план за действие с хоризонт до 2030 г.*

- **Родителски спорове** – С промените в СК, които са в сила от 1.07.2020 г., се регламентира нов чл. 138а, с който се определя допълнителна подкрепа на родителите чрез социални услуги при спор относно упражняване на родителски права. Изрично е посочено, че по искане на ДСП доставчиците на социални услуги оказват подкрепа и съдействие за и при осъществяване на контакти между родителите и децата, както и между родителите – в случай на конфликт между тях, както и че по предложение на ДСП съдът може да определи ползване на задължителни социални услуги от родителите, самостоятелно или заедно с детето. Също така през 2020 г. е актуализирано Методическото указание за работа по случаи на деца в риск от родителско отчуждение. Процесът е координиран от ДАЗД. По данни на АСП, с писмо от 24.09.2021 г., на териториалните структури на агенцията са дадени методически указания за работа по случаи на деца, въввлечени в родителски конфликти.
- **Подкрепа на младежи, напускащи институционална грижа** – Към момента 501 деца и младежи, настанени в институции, са обхванати в интервенции за деинституционализация, а 317 деца и младежи получават социални и здравни услуги в общността след извеждането им от институция.

- **Осиновяване**

Комитетът препоръчва: засилване на подкрепата за бъдещи осиновители и осиновени деца; да се гарантира, че децата с увреждания и ромските деца не са дискриминирани в процеса на осиновяване.

Действия, които са предприети през 2021 г. от страна на МП, за да се гарантира правна и техническа възможност за детето да има достъп до информация за биологичния си произход:

МП намира, че темата е спорна, чувствителна и предизвиква винаги остри публични дебати. През 2016 г. работна група в МП изготвя проект на изменение и допълнение на СК, като съгласно мотивите към него целта е да се регламентират по нов начин условията и редът за достъп до информация за произхода на осиновения, за да се осигури право на ефективен и облекчен достъп до информация за произхода. Проектът не е внесен в Народното събрание, като обществената дискусия очертава зони, в които трябва да се постигне предварителен консенсус и подготовка.

Като положителна стъпка за осигуряване на правото на осиновения да знае своя произход и тълкуване на понятието „важни обстоятелства“ по смисъла на чл. 105 от СК, омбудсманът отбелязва *Решение № 161 от 19.01.2021 г. на ВКС по гр. дело № 1179/2020 г.*, с което съдът постановява да бъде предоставена информация на осиновения чрез

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

осигуряване на достъп и издаване на преписи. В решението се прави тълкуване на „важни обстоятелства“, като се признават всички факти от обективната действителност, които са свързани със съществени за осиновения обстоятелства.

- **международно осиновяване**

- През 2021 г. в Регистъра на деца, които могат да бъдат осиновени от лица с *обичайно местопребиваване в чужбина при условията на пълно осиновяване*, са **168 деца**;
- От МП са дадени 161 съгласия за осиновяване на 208 деца. Служебно внесените преписки в СГС през 2021 г. за допускане на осиновяване са 164, а влезли в сила решения за допускане на осиновявания – **170**.
- При специални условия са дадени съгласия за 51 осиновявания за 73 деца;
- През 2021 г. в МП са получени и обработени 162 заявления/преписки на осиновяващи с обичайно местопребиваване в чужбина, като са вписани в регистъра – 130.

- **национално осиновяване**

- По данни на АСП⁹ към 31.12.2021 г. в Националната електронна информационна система за деца, които могат да бъдат осиновени при условията на пълно осиновяване, са вписани **1115 деца, от които 476 здрави деца и 639 деца с увреждания**. През 2021 г. в регистъра са вписани **628 деца**.
- Броят на национално осиновените деца през 2021 г. е **361, от които 343 здрави деца и 18 деца с увреждания**.
- Към 31.12.2021 г. в Националния регистър на осиновяващите за пълно осиновяване са вписани **1711 лица/семејства**.
- През 2021 г. през социалните служби са направени постъпки за прекратяване на 4 осиновявания, като от тях прекратените осиновявания са 2.
- По данни на АСП през 2021 г. броят на постъпилите в отдели „Закрила на детето“ към ДСП **сигнали за насилие над деца е 1387**. Приложен е Координационният механизъм при насилие, като по **585 от сигналите** са констатирани рискови за децата обстоятелства, открита е работа по случаи и са предприети подходящи мерки за закрила.

Омбудсманът препоръчва:

- Систематизирано провеждане на целенасочени застъпнически кампании, насърчаващи осиновяването и правото на детето да расте в семейна среда.
- Подкрепа на кандидат-осиновителите в периода, в който все още няма определено дете, като често този период е твърде дълъг и много семейства губят мотивация.

⁹ Писмо на МТСП.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- Събиране, обобщаване и анализиране на подробни статистически данни за процеса на осиновяване, адаптирането на осиновените деца в семейството и обществото, както и информация за ефекта на осиновяването върху децата.
- Набор от мерки за подкрепа в следосиновителния период и достъп до услуги в общността, които работят за връзката осиновен – осиновител.
- Промени в СК, с които да се даде конкретна уредба на съвместното упражняване на родителските права и задължения след раздялата на родителите.
- Съдът служебно да отчита системното нарушаване на предписанията на закрила на детето и на съдебните решения като основание за промяна на упражняването на родителските права.
- Гарантиране на качеството на грижа за децата и младите хора в услугите от семеен тип.
- Обучение на персонала в резидентните услуги за прилагане на индивидуализиран подход на грижа, който отговаря на потребностите на детето и води до развитие.
- Прилагане на подходи и методи на възпитание, които не уронват достойнството на децата.
- Формиране на умения и достатъчно знания у социалните работници за работа и подкрепа на институционализирани деца.

3. Здраве и здравни услуги

През 2021 г. Комитетът по правата на детето на ООН се обърна към България със следните въпроси във връзка с представения национален консолидиран доклад относно:

- *преодоляване на първопричините за трайно високите нива на детска смъртност, особено в селските райони;*

- *предотвратяване на сегрегацията на ромските жени и техните новородени в етнически отделени родилни отделения;*

- *подобряване на достъпа до безплатни, висококачествени пренатални грижи, първични и специализирани здравни услуги, ранна диагностика и персонал, включително лекарства за домашно лечение и устройства за специфични здравословни нужди, особено за деца, живеещи най-много в уязвими ситуации, включително ромски деца, деца с увреждания и такива с хронични, генетични и редки заболявания;*

- *да се гарантира, че достъпът до адекватни здравни грижи, включително пренатални грижи, е гарантиран за неосигурени бременни жени и разширен за деца от семейства, живеещи в най-уязвимите ситуации, особено тези, които живеят в маргинализирани и отдалечени райони и в ромските общности;*

В контекста на тези въпроси се изискаха данни от МЗ:

**ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г.
КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО**

- **Брой живородени деца през 2021 г. – 59 086**, от които 30 372 са момчета и 28 714 момичета.

- **детска смъртност на деца до 1 година през 2021 г.** – през последните години се наблюдава трайна тенденция за ежегодно намаляване на детската смъртност, като по данни на НСИ за периода 2014–2020 г. коефициентът намалява от 7.4 на 1000 живородени деца до 5.1%. Данните за 2021 г. се публикуват в средата на 2022 г. Анализът на данните на детската смъртност показва, че основната причина при децата до 1 година са някои състояния, възникващи през пренаталния период, вродени аномалии, деформации и хромозомни аберации, болести на дихателните пътища. Запазва се и разликата в равнището според местоживеенето, като в градовете е два пъти по-висока от селата.

Брой практики през 2021 г. на педиатри	755
Лекари със специалност „Детска психиатрия“	11
Брой медицински сестри към 31.12.2020 г.	19 160

- **достъп на деца с хронични заболявания до интегрирани здравно-социални услуги – МЗ отбелязва, че** чрез изпълнението на НПМДЗ 2021-2030 г. са осигурени устойчивост и възможности за развитие на дейността на дейностите, извършвани в здравно-консултативните центрове за майчино и детско здраве. В тях се осъществяват дейности извън обхвата на здравното осигуряване. Здравните услуги се предоставят от лекари специалисти и професионалисти по здравни грижи, а немедицинските – от социален работник и психолози. В центровете, които са в университетски и специализирани болници, функционират комисии за изготвяне на индивидуални планове за комплексно интердисциплинарно медицинско обслужване и продължителна здравна грижа на деца с хронични заболявания (диабет, вродени сърдечни малформации, вродени лицеви малформации, вродени онкохематологични заболявания, неврологични заболявания и недоносени деца). Създадени са общо 12 комисии, които изготвят тези планове;

- осигурено е финансиране за **генетичните лаборатории** за извършване на биохимичен скрининг за бременни за оценка на риска от раждане на дете с хромозомни аномалии;

- **Център за комплексно обслужване за деца с увреждания и хронични заболявания (КОДУХЗ)** - осигурени условия за осъществяване на диагностика, терапия, рехабилитация на деца с увреждания и мобилни услуги. Единствено в Бургас се предоставят и стационарни услуги;

- **ДМСГД** – към момента има 4 такива дома, в които 99% от настанените деца са с увреждания и хронични заболявания. В тяхната структура продължават дейността си дневните центрове, които предоставят почасови или дневни грижи, като само в ДМСГД Варна е осигурен стационарен престой за период от 10 дни;

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- **недоносени деца** – мерки за проследяване, рехабилитация и грижа. НЗОК ги осигурява чрез медицински дейности, включени в пакета от здравни дейности, по клинични пътеки:

- КП № 7 „Диагностика и лечение на новородени с тегло над 2500 г, първа степен на тежест“ – заплатени са 15 275 случая на стойност 16 456 209 лв.

- КП № 8 „Диагностика и лечение на новородени с тегло над 2500 г, втора степен“ – заплатени 4119 случая на стойност 6 613 187 лв.

- КП № 9 „Диагностика и лечение на новородени с тегло от 1500 до 2499 грама, втора степен“ – 2904 случая на стойност 3 826 628 лв.

- КП № 11 „Диагностика и лечение на новородени с тегло под 1499“ – 719 случая на стойност 3 432 506 лв.

- КП № 13 „Диагностика и лечение на новородени с вродени аномалии“ – 2788 случая на стойност 4 798 270 лв.

- КП № 13 „Диагностика и интензивно лечение на новородени с дихателна недостатъчност“ – 1567 случая на стойност 4 170 023 лв.

- КП № 14 „Диагностика и интензивно лечение на новородени с дихателна недостатъчност, втора степен“ – 857 случая – 3 940 486 лв.

- КП № 15.1 и КП № 15.2 „Диагностика и лечение на новородени с приложение на сърфактант“ – 271 случая – 1 288 811 лв. и 1278 случая за 10 810 602 лв.

- **психично здраве на децата** – С Решение на МС № 388 от 23.04.2021 г. е приета Национална стратегия за психично здраве на гражданите в Република България 2021–2030 г. и План за действие, в която са заложени дейности за разкриване на нови услуги и служби, които да подобрят обслужването на децата и юношите и за подобряване на детско-юношеската психиатрия в България. Отчетени са предизвикателствата пред детско-юношеската психиатрия и грижа, привличане, задържане и разкриване на отделения по детско-юношеска психиатрия в три университетски болници в Плевен, Стара Загора и Пловдив.

Педиатрични легла в страната – 3921, от които 1431 неонатологични.

ДСМГД – брой	Настанени деца през 2021 г.	Общ брой деца към 31.12.2021 г.
4	85 деца	215

Неосигурени бременни – наблюдението на бременността от специалист по акушерство и гинекология се извършва с медицинско направление, издадено от личния лекар еднократно за срока на бременността и първите 42 дни след раждането. Може да бъде поискано нова направление. Включени са задължителни лабораторни изследвания. От бюджета на НЗОК са изплатени следните дейности за неосигурени бременни жени:

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- за профилактични прегледи – отчетени **325 578 броя прегледи за 4 993 211 лв.**
- за медико-диагностични дейности и изследвания – **2 956 934 лв.**
- по Наредба № 26 от 2007 г. са изплатени през 2021 г. **2922 броя прегледи, 9086 броя изследвания на стойност 70 128 лв. и 34 982 лв.**
- с трансферни средства от МЗ са изплатени 7286 раждания на здравнонеосигурени бременни за 7 736 740 лв.

Лекарства за деца от 0-3 години – България е сред малкото държави, в които лекарствата за деца от 0 до 3 години се заплащат. По информация на МЗ в Споразумение за съвместно управление в Република България в периода 2021–2025 г. в ресор „Здравеопазване“ е залегнала мярката: 95% заплатени лекарствени продукти от НЗОК и солидарно участие в заплащането от страна на родителите до 14-годишна възраст за остри заболявания. Мярката е предвидена да се изпълни в краткосрочен план.

Омбудсманът препоръчва:

- Да се актуализира остарялата нормативна уредба за здравните кабинети в детски градини и училища и/или да се приеме нова.
- Да се ускори процесът по обсъждане и приемане на промени в Наредба № 26 от 2008 г. за устройството и дейността на детските ясли, детските кухни и здравните изисквания към тях, като се предвиди възможността да се назначават и други специалисти.
- Да се приеме Стандарт за детска психиатрия.
- Да се предприемат спешни мерки по въвеждане и актуализация на разработената Информационна система за ражданията, която съдържа данни в реално време за обхвата на бременните и деца с профилактични прегледи и с данни за недоносените деца.
- Да се предприемат действия за гарантиране на достъпа на неосигурени бременни до пренатална грижа.
- Ускоряване на процеса по изготвяне на нова Концепция за Национална детска болница.

4. Прилагане на детско правосъдие

Препоръки на Комитета по правата на детето и въпроси към България

а) *ускоряване реформата на системата за детско правосъдие и приемане проекта на Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки върху децата;*

б) *гарантиране, че децата в конфликт със закона получават подходяща правна подкрепа на всички етапи от процедурата;*

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

в) премахване на статутните престъпления, оттегляне на понятието „противообществено поведение“, прекратяване на наказателните подходи към това поведение и изменение на Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и Наказателно-процесуалния кодекс, за да се гарантира, че децата под минималната възраст на наказателна отговорност не са обект на наказателни мерки, включително настаняването в поправителни възпитателни заведения;

г) постепенно прекратяване използването на специализирани поправително-възпитателни заведения и през междинния период да се гарантира, че децата в такива заведения имат достъп до мерки за закрила съгласно Закона за закрила на детето и че тяхното настаняване и условията на живот се преразглеждат периодично;

д) прилагане на мерки без лишаване от свобода и насърчаване на отклоняването;

е) гарантиране, че задържането, включително задържането под стража и предварителното задържане, се използва в краен случай и за възможно най-кратък период от време, че условията на задържане са в съответствие с международните стандарти, включително по отношение на достъпа до образование, здравни услуги, мониторинг и достъп до подходящ за деца механизъм за оплаквания.

Всяка година над 10 000 деца в България са засегнати от действащия вече над 60-годишен Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, а над 2000 деца преминават през затворени институции – поправителни домове, следствени арести, полицейски и гранични управления, домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, интернати. Българската държава е обект на системни и многократни критики и препоръки от различни международни и национални организации за своята неадекватна към правата на детето правосъдна система.

Омбудсманът отбелязва, че в България продължаваме да наказваме деца за „противообществени прояви“, включително статусни нарушения като бягство от вкъщи и дома, скитничество, просия, проституция и други, за които възрастните не се наказват по никакъв начин. Още през 2011 г. бе приета Концепцията за държавна политика в областта на детското правосъдие. Две години по-късно бе приета и Пътната карта за изпълнение на Концепцията за периода 2013–2014 г., но толкова години няма съществен напредък по заложените дейности в посока необходимата реформа.

• Достъп на децата до безплатна качествена правна помощ:

По информация на МП достъпът на децата до безплатна правна помощ е гарантиран с разпоредбите на Закона за правната помощ, ЗЗДет, Закона за убежището и бежанците, НПК и ГПК. Задължителна адвокатска защита и представителство на деца се предвижда в следните случаи: в наказателно производство, когато обвиняемият е непълнолетно лице; в наказателно производство на пострадалия, когато е малолетен или непълнолетен и интересите му противоречат с тези на неговите родители; в гражданското производство, когато страна в него е малолетен или непълнолетен и интересите му противоречат с тези на неговите родители, настойник или попечител; в административни производства пред ДАБ.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Органите, които допускат правна помощ, са разследващите полиции, прокуратурата, съдилищата и Националното бюро за правна помощ. При допуснатата правна помощ на дете същата се осъществява от адвокат, вписан в Националния регистър.

- Правата на **децата жертви на насилие** или извършители на насилие – при извършена проверка през 2021 г. от Главна дирекция „контрол по правата на детето“ към ДАЗД е установено, че липсват специализирани социални услуги, гарантиращи профилирана грижа, превенция на виктимизацията и осигуряване на пространство за децата за споделяне и подкрепа (услуги за кризисно настаняване, сини стаи); недобро взаимодействие между институциите относно обмен на информация; липса на специалисти (психолог, юрист, главен социален работник в ОЗД, психолози в училище); неизпълнение на нормативно задължение от страна на прокурори, лични лекари при участие в заседание на Координационен механизъм при насилие; неучастие на образователни институции, в които са записани деца със СОП, които се обучават в ЦСОП в разработване на плана за обща образователна подкрепа; нисък родителски капацитет на родители и мотивация за повишаване на образователното ниво на децата им, отказ за подкрепа и нисък социален статус; нормативна колизия между правни норми, регулиращи едни и същи обществени отношения – НК, СК и ЗЗДет, което не гарантира правата на детето за защита от всякаква форма на злоупотреба, в случаи на ранно съжителство с непълнолетни.

През 2021 г. омбудсманът подготви редица становища и предложения за въвеждане в пълнота в българското законодателство на *Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления*. Отбеляза, че в съответствие на чл. 22, ал. 2 на Директивата за „децата жертви се счита, че имат специфични нужди от защита поради уязвимостта им към вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение“ и трябва да им се осигури правото на индивидуална оценка, която да отрази неговата готовност за участие в правни процедури, риска от повторна или вторична виктимизация, да се определи дали и до каква степен те биха могли да се ползват от специалните мерки. Общественият защитник приема обаче като вид компромис, че индивидуалната оценка се въвежда с изменение на Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (ЗПФКПП). Изрично се подчертава, че смисълът на индивидуалната оценка е в отчитане на риска от вторична виктимизация или от продължаване на престъплението, поради което и индивидуалната оценка трябва да се изготвя на ранен етап, но също и по време на всеки етап от производството. Друг важен момент, на който се обърна внимание, е изменението на чл. 140, ал. 5 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК), по който омбудсманът отбеляза, че за защита правата на децата свидетели е необходимо да отпадне възможността за преценка на органа и нормата да придобие императивен характер.

В тази своя част намира, че измененията и допълненията на НПК не съответстват на минималните стандарти, установени с Директива 2012/29/ЕС относно разпита на дете свидетел, което е на възраст между 14 и 18 години. Изискването за разпит на непълнолетен свидетел да се извършва в присъствието на педагог или психолог отново е оставено на преценката на съответния орган. Направени са предложения за промяна на сроковете, като

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

се отбелязва, че задържането на дете на който и да е етап от производството е ограничено до най-краткия подходящ срок. Предложените в законопроекта срокове са прекомерни и не са в съответствие с международните и европейските стандарти, касаещи правосъдието за непълнолетни.

За съжаление предложенията, направени от омбудсмана и Работната група, все още са на ниво министерство.

Омбудсманът препоръчва:

- На детето – жертва и/или свидетел на престъпление, да бъдат гарантирани правата му на информиране и подкрепа.
- Да се въведе механизъм за предпазването му от вторична или повторна виктимизация, сплашване или натиск на всеки етап от правораздаването.
- На детето да е осигурено правото на индивидуална оценка, която да установи специфичните му нужди от защита.
- Намаляване на броя на разпитите до минимум, както и ограничаване на броя на различните лица, които работят с детето през различните етапи на следствието.
- Въвеждане на гаранции за осигуряване на по-висока сигурност и защита на детето жертва по време на разпита.

- **Забрана на телесното наказание** – българското законодателство регламентира обща забрана за всички форми на насилие, в т.ч. и телесното наказание над деца. МП намира, че препоръките на Комитета във връзка с телесното наказание са изпълнени.
- **Забрана на бракове на деца под 18-годишна възраст:** СК допуска изключения, ако важни причини налагат това, като навършилото 16 години дете може да сключи брак с разрешение на районния съдия по постоянен адрес на лицето. Взема се предвид мнението на пълнолетния, встъпващ в брак, на родителите или на попечителя. Неизчерпателен преглед на съдебната практика показва, че в повечето случаи важните причини за встъпване в брак преди осемнадесет години са бременност и раждане на дете. Това са въпроси, изключително важни с оглед на последиците, които могат да предизвикат по отношение на такива деца, родени от ранни бракове. Въз основа на извършен преглед на статистически данни през периода **2010–2020 г. в България са сключени общо 276 883 бракове, в т.ч. и 4883 бракове от лица, навършили 16 години – 1.7% от общия брой.**
- *Хагска конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца* – през 2021 г. в Дирекция „Международна правна закрила на детето и международни осиновявания“ към МП са постъпили 31 нови молби за връщане на деца по реда на Конвенцията и една молба за съдействие за упражняване на лични отношения по същата конвенция. Продължена е работата по общо 33 подадени молби, като общо молбите са **65**. От тях тези, подадени от други държави за

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

обработване и решаване от съда в България, са 51, а молбите, изпратени от България до други държави, са 14.

Решения срещу България на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) относно права на децата

През 2021 г. срещу България са постановени две осъдителни решения от ЕСПЧ:

- По делото „*X. и други срещу България*“ (жалба № 22457/16) петимата първоначални жалбоподатели, съпрузи и техните непълнолетни деца, се оплакват от нарушение на правата им по чл. 3, чл. 8, чл. 6 и чл. 13 от Конвенцията за сексуално насилие, на което са били подложени трите деца по време на престоя им в Дом за сираци в България, и от ефективно разследване в това отношение. Съдът, заседаващ в камера в състав от седем съдии, постанови решение, с което прие, че българската държава не е нарушила задълженията си по Конвенцията, поради което не е налице нарушение на чл. 3 и чл. 8. С решение на Голямата камера от 2 февруари 2021 г. ЕСПЧ единодушно прие, че е налице нарушение на чл. 3 в неговия процесуален аспект поради това, че националните власти не са предприели някои процесуално-следствени действия и линии за разследване.
- Делото „*Йочева и Ганева срещу България*“ (жалба № 18592/15 и 43863/15) касае оплаквания за осъществена дискриминация спрямо жалбоподателките – самотни майки на малолетни деца, чиито бащи са неизвестни, поради отказите да им бъде предоставена месечна помощ по реда на чл. 7, ал. 9 от ЗСПД, предвидена за деца с един родител. По едната от жалбите съдът е постановил, че е налице нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията, тъй като липсват убедителни причини, извън пола и семейното ѝ положение, които да компенсират дискриминационния ефект на приложимото законодателство върху нейното семейство.

Трябва да се отбележат и други решения на ЕСПЧ, постановени срещу България през годините, в които се засягат права на децата, като:

- „*Павлови срещу България*“ (жалба № 72059/16), „*X и Y срещу България*“ (жалба № 23763/18), постановено на 6 февруари 2020 г. – ЕСПЧ счита, че властите не са предприели достатъчно мерки за събиране на жалбоподателите и че пропуските им в първоначалния период са довели до задълбочаване на проблема. Съдът намира нарушение на чл. 8 от конвенцията.
- „*Анева и други срещу България*“ (жалба № 66997/13), постановено на 6 април 2017 г.
- На 1 февруари 2022 г. ЕСПЧ постанови решение на делото „*Павлови срещу България*“ (жалба № 72059/16), с което е определен режим на лични отношения на бащата с неговата дъщеря, както и на дядото и бабата с тяхната внучка.

Решенията на ЕСПЧ, с които са установени нарушения на ЕКПЧ, са обвързващи за българската държава, която следва да предприеме общи и индивидуални мерки. Такива са изплащане на присъденото от Съда обезщетение за претърпени вреди, разпространение на решението и запознаване на компетентните институции с основните изводи в решенията,

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

законодателни изменения или други подходящи мерки с оглед на недопускане на нови сходни тълкувателни решения.

Едно от водещите решения, в които се засягат правата на деца, е делото „*А. и други срещу България*“, по което ЕСПЧ намери нарушения на Конвенцията поради несъвършенства в уредбата на Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППМН). Решението се намира в засилена процедура по наблюдение от Комитета на министрите и е обвързано със законодателната реформа в детското правосъдие, както и изготвянето на проект на Закон за възпитателните мерки спрямо лицата, извършители като непълнолетни престъпления или административно нарушение. Към настоящия момент решението е изпълнено по отношение на индивидуалните мерки, а по отношение на общите мерки все още е в процес на изпълнение. Необходими са още мерки, които следва да бъдат изпълнени, които включват промяна в две насоки: 1) *предвиждане на съдебен контрол при настаняване в Дом за временно настаняване на малолетни и непълнолетни* и 2) *предвиждане на периодичен и автоматичен съдебен контрол при продължително настаняване във възпитателно училище-интернат*.

Друго водещо решение, което засяга правата на децата, е делото „*Ненчева и други срещу България*“ (жалба № 48609/06). Решението установява нарушение на чл. 2 във връзка със смъртта на 15 деца и младежи, настъпила през зимата на 1996-1997 г. в Дом за деца с умствени увреждания в с. Джурково. Решението продължава да е в процес на изпълнение по отношение на общите мерки. През септември 2021 г. е представен в ЕСПЧ нов план за действие по изпълнение на решението. След свое заседание на 14–16 септември 2021 г. Комитетът на министрите на Съвета на Европа прикани властите на България:

- да финализират създаването на 20 нови медицински центъра за настаняване и отпрати покана да се даде оценка дали съществуващите медицински центрове, които са в процес на изграждане, ще бъдат достатъчни, за да поемат всички деца с увреждания, които се нуждаят от комплексни медицински грижи;
- да предоставят информация за мерките, приети, за да се гарантира, че преместването на деца с тежки увреждания и здравословни проблеми от ДМСГД, които предстоят да бъдат закрити, се извършва по начин, който свежда до минимум рисковете за тяхното здраве и способността им да поддържат контакт със семейството си;
- прикани властите да предоставят информация за резултата от обсъждането на възможността за осигуряване на *независимо представителство* на деца с увреждания, настанени извън семейството, в случаите, когато родителите им са загубили интерес към съдбата им и те не се представляват от роднини, за да им се даде възможност да подават жалби, свързани със здравето и лечението им, които да се разглеждат от съд или друг независим орган.

Изпълнението на решенията по тези две дела е включено в приетата с решение на Министерския съвет № 586 от 6 август 2021 г. *Пътна карта за изпълнение на осъдителните решения на ЕСПЧ, постановени срещу България*.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- Изготвяне до края на декември 2022 г. законодателни изменения, предвиждащи алтернативно изцяло нов закон относно непълнолетните правонарушители или предвиждане на съдебен контрол при настаняване в Дом за временно настаняване на малолетни и непълнолетни и предвиждане на периодичен и автоматичен съдебен контрол при продължително настаняване във ВУИ.
- Създаване на гаранции, включително и законодателни, че децата с умствени увреждания, настанени извън семействата си, които не са представени от родители или роднини, ще се ползват от някаква форма на независимо представителство, което да позволява оплакванията, свързани с тяхното здраве и лечение, да се разглеждат от съд. Предвидено е изготвяне на анализ относно това дали съществуващите центрове за настаняване от семеен тип са достатъчно на брой и дали могат адекватно да задоволят потребностите на децата с увреждания, като срокът е март 2023 г.
 - **Наказателни процедури срещу България в областта на правата на детето:**
- Наказателна процедура по нарушение на № 2016/0023 по описа на ЕК за неправилно въвеждане на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минималните стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.
- Процедура по нарушение № 2017/0018 по описа на ЕК за непълно транспониране на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство (подготвя се промяна в чл. 386 на НПК относно правата на непълнолетните извършители на престъпления).
- Процедура по нарушение на 2019/2136 по описа на ЕК за неправилно въвеждане на Директива 2011/93/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца.

5. Образование, свободно време и културни дейности (чл. 28–31)

Препоръки на Комитета по правата на детето и въпроси към България, отправени 2021 г.

- увеличаване на записването и подобряване на достъпа до качествено образование в ранна детска възраст, по-специално в малките градове, включително чрез засилване на подкрепата за родители и лица, полагащи грижи;
- адресиране на сегрегацията на учениците на етническа основа; различия в достъпа до образование, включително образование в ранна детска възраст, в записването, в степента на завършване и в представянето, между деца от различни региони и социално-икономически или етнически произход, по-специално ромски деца;
- подобряване на качеството на образованието и образователните резултати, особено в областта на грамотността и смятането;

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- *гарантиране, че децата с увреждания имат достъп до приобщаващо образование;*
- *адресиране на всяко несъразмерно въздействие върху правото на децата в неравностойно положение, особено на децата с увреждания, породено от затварянето на училища в отговор на пандемията COVID-19;*

За съжаление в България образователната система продължава да поражда социални неравенства, които се възпроизвеждат в училищна среда. Групата на ромските деца и ученици е в дъното на систематиката, което изисква реални и конкретни интегрирани мерки, овластяване на ромските групи и недискриминация. Отчита се нарастване на броя на ромските деца в образователната система, но проблемни остават въпросите с преждевременното напускане на училище и сегрегацията в образованието.

Данни и информация, свързани с образованието

- През 2020/2021 г. броят на новообхванатите деца, които никога не са били записани в детска градина или в училище, са **5978**, или с 3632 повече в сравнение с предишната учебна година (2346).

- Понижен е броят на отпадналите ученици от **61 928 (през 2020 г.) на 57 287 за 2021 г.**

- **Трудности пред деца роми в образователната система** – въпреки че в българската образователна система на национално ниво не се събират данни за етническата принадлежност на децата и учениците, като водещ фактор за недобрата личностна реализация на тази група деца и ученици, както и последващ потенциален риск от социално изключване се извежда ниският образователен статус на родителите. Това е предпоставка за липса на мотивация, занижени образователни резултати, нередовно посещение на училище и дори преждевременно отпадане от образователната система. МОН прилага мерки за подкрепа на деца и ученици от уязвими групи, като се предоставят на образователните институции допълнителни средства за работа с деца от уязвимите групи, при които водещ е ниският образователен статус на родителите. Осигурява се възможност за осъществяване на допълнително обучение, чийто майчин език е различен от българския и срещат затруднения в овладяването на учебното съдържание. Осигуряват се средства за назначаване на социален работник, образователен медиатор или помощник на учителя. Размерът на средствата през 2021 г. е **30 651 041 лв.**

- **Задължително предучилищно образование на 4-годишните** – през изминалата година не са извършени анализи относно въвеждането на задължително образование. В съответствие с § 17 на Преходните и заключителните разпоредби към ЗПУО в срок до началото на учебната 2023/2024 г. общините създават необходимите условия за осъществяване на задължителното предучилищно образование на децата на 4-годишна възраст, като този срок се прилага за децата, които навършват 4-годишна възраст в съответната календарна година, само в населените места в общините, които са осигурили условията за осъществяване на задължителното предучилищно образование. Броят на децата на възраст от 4 до 6 години, въведени в Националната електронна информационна

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

система към 31.12.2021 г., са **общо 160 966**, от които 148 874 в детски градини и 19 092 в групи в училищата. Записаните деца в детските градини и в училищата, родени през 2017 г., са 50 811, от които 50 426 в детски градини и 385 в училище.

- **Професионално обучение** и адекватност към пазара на труда – през учебната 2020/2021 г. в VIII клас са общо **34 102** ученици, обучаващи се в професионални паралелки; **2632** ученици са в дуална форма на обучение, което очертава по-устойчив процент на учениците, включени в тази форма на обучение. Учениците в дуална форма получават месечна стипендия за периода на обучението. Основните предизвикателства са свързани с повишаване на качеството на професионалното обучение – материално-техническата база, модернизиране на учебното съдържание, повишаване на квалификацията на учители и преподаватели. За разрешаване на тези предизвикателства са включени ресурсите на няколко проекта и оперативни програми.
- **Работа с родителите** – като ключов момент в образователния процес е привличането на родителите като партньор. Предвидени са дейности за подкрепа на родителите в рамките на разработената Цялостна програма за изграждане на сигурна училищна среда „*Стъпки заедно*“ и се апробира в пет училища в страната, като предстои да бъде въведена в 450 училища и да бъдат обучени за целта над 450 специалисти.
- **Деца бежанци** – осъществени са дейности по приемане и обучение на деца и ученици, търсещи или получили международна закрила, и мигранти в детски градини и училища, като към 15.09.2021 г. в групи за предучилищно образование са записани **3 деца**, търсещи международна закрила, а в училища са записани **111 ученици**, като от тях **64** са записани за първа година. Осъществени са дейности, свързани с квалификацията на педагогическите специалисти, работещи с деца и ученици, търсещи или получили международна закрила.
- **Деца със СОП** – през 2021 г. е осигурена подкрепяща среда в детските градини и училища на общо **22 823 деца и ученици**, от които 17 894 деца в училище и 4929 в детски градини. Подпомагат се от **4790 педагогически специалисти**:

ресурсни учители	1334
Психолози	1157
Логопеди	854
рехабилитатори на слуха и говора	79
учители за деца с нарушено зрение	135
слухово-речеви рехабилитатори	12
педагогически съветници	715
учители на деца с умствена изостаналост	22
възпитатели	401
педагози други	78

На **8254** от тези деца и ученици допълнителна подкрепа се предоставя от педагогически специалисти от регионалните центрове за подкрепа, общо 950 специалисти.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 Г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- В центровете са специална образователна подкрепа (ЦСОП) се обучават **2837** деца и ученици, от които **242** деца в подготвителна група. Общо **3902** ученици със СОП се обучават в професионални паралелки, като част от тях са в изнесени паралелки в ЦСОП, като са разработени специални програми за обучение.
- **Достъпна образователна среда за деца с увреждания** – през 2021 г. МОН реализира национална програма „Създаване на достъпна архитектурна среда“, отпуснати са 400 000 лв. за изграждане на достъпна архитектурна среда. По оперативна програма „Региони в растеж“ ще се финансират 101 държавни гимназии за изграждане на достъпна среда.

През 2021 г. в България стартира първата онлайн платформа за допълнителна подкрепа на деца със СОП „Подкрепи ме“, създадена с подкрепата на УНИЦЕФ – България. Тя предоставя библиотека с безплатни образователни и терапевтични ресурси.

В края на 2021 г. е създаден онлайн каталог с над 10 500 безплатни образователни ресурса – уроци, видеоклипове, игри, софтуерни симулации и картинки, които могат да се използват самостоятелно от учители и ученици.

Омбудсманът препоръчва:

- Инициране на обществени и експертни дебати за визия за развитието на българското образование като образование, което да гарантира равен старт за развитието на всяко българско дете.
- Стратегия за развитието на човешките ресурси в образованието с мерки за професионално развитие на учителите и стратегическо планиране на предизвикателствата.
- Въвеждане на обучение по правата на човека и по правата на детето като част от задължителното учебно съдържание.
- Планиране на мерки за преждевременно напусналите ученици преди завършване на средното си образование, с особена грижа за малките и селските райони на страната.
- Насочване на усилията на българската образователна система към резултатите на учениците.
- Въвеждане на интегрирани мерки за работа между образователния, социалния и здравния сектор.
- Мерки за преодоляване между поколенията на преноса на образователното ниво и на бедността.
- Да се увеличат усилията за по-висока приложимост на професионалното образование и обучение на пазара на труда и на дуалното професионално образование.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

Данни за децата и COVID-19, постъпили в процеса на мониторинга:

- **здравеопазване**
 - По данни на МЗ през 2021 г. диагностицираните деца с вируса са **23 707**, от които **2428** са били хоспитализирани.
 - **Починали деца от COVID през 2021 г. – 9.**
 - **Към 31.01.2022 г. ваксинираните лекари са: 27 278, а денталните лекари – 3329.**
- **действия в образованието**

През учебната 2020/2021 г. значителна част от обучението се проведе от разстояние в електронна среда. Пандемията изправи образователната система пред нова ситуация, която налага спешна промяна на досегашния начин на работа. За първи път са затворени всички образователни институции за големи периоди от време, което несъмнено се отрази на емоционалното и социалното развитие на децата и учениците, на техните учители и родители. Направени са бързи нормативни промени и адаптация на ниво училище и детска градина, като обучението продължава синхронно или асинхронно според възможностите на училището и семейната среда. Осигурени са допълнителни технически и финансови ресурси за осигуряване на достъп. Пандемията определи информационните технологии като ключови в новосъздадената действителност за провеждане на обучение от разстояние. Изградени са над 500 високопроизводителни зони за достъп до интернет, които да гарантират свързаност за учители и ученици единствено за целите на образователния процес. Мерки, предприети през 2021 г. в контекста на пандемията:

- предоставяне на мобилен интернет на преференциални цени;
- осигурен технологичен фонд за учители и ученици;
- открита гореща телефонна линия за психологическа подкрепа на деца, ученици, родители в криза;
- реализирана национална програма „Отново заедно“ за ученически пътувания на стойност 12 230 950 лв.
- за преодоляване на последствията от COVID-19 се изпълнява проект „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, в рамките на който се закупуват технически средства, провеждат се обучения за придобиване на умения за обучение от разстояние. Осигурени са 85 669 лаптопа и други технически средства;
- извършено изследване „Обучение от разстояние в електронна среда 2020/2021 г. – последствия и поглед напред“, в което са изведени основните предизвикателства: понижена мотивация и ангажираност, затруднения при формиране на ключови компетентности, повишаване на риска от отпадане от училище и влошаване на физическото, емоционалното и психичното здраве на учениците.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

- изготвени са *„Насоки за обучение и действия в условията на извънредна епидемична обстановка в училищата и в центровете за специална образователна подкрепа“*;
- през 2021 г. продължава предоставянето на *месечна целева помощ* при обявено извънредно положение или обявена извънредна епидемична обстановка на семействата с деца до 14-годишна възраст, отпускана по реда на чл. 16б от Правилника за прилагане на ЗСП, когато децата не могат да посещават училище/детско заведение. Променена е доходната граница за достъп до помощта и тя е 150% от минималната работна заплата. Към 31.12.2021 г. са изплатени **67 881 855 лв. на 12 555 средномесечен брой семейства**;
- с цел подкрепа на общините в организацията на социалните услуги, делегирани от държавата дейности в условията на криза, се изпълнява процедурата „Патронажна грижа+“, по която се предоставят средства във връзка с мерките за превенция от заразяване. Основните дейности са: въвеждане на физическо разделяне на помещения; допълнителни плащания на служителите; осигуряване на компютърна техника; средства за дезинфекция и др.;
- От страна на АСП са разширени каналите за достъп до административни услуги, предоставяни от агенцията;

КЗД

С оглед на продължаващата епидемична обстановка в страната и през 2021 г. КЗД провежда по-голямата част от консултациите по телефона или по електронен път. Продължава тенденцията за ръст на запитвания, жалби и сигнали във връзка с пандемията и въведените противоепидемични мерки. Постъпили са над 50 инициативни документа, съдържащи различни оплаквания във връзка с нарушени права на гражданите. Някои от тях касаят:

- недопускането на лица, включително деца с увреждания или противопоказания, без маски до различни обществени обекти, както и до училище (магазини, оператори, офиси на куриери, банки и др.);
- мерките, предприемани от министъра на образованието и министъра на здравеопазването, свързани с обучението на деца в дистанционна форма;

Кризата с COVID-19 постави на изпитание баланса между въвеждането на ограничения и реализирането на права. Мерките срещу коронавируса, макар и пропорционални, се отразяват върху личните права на гражданите, включително правото на равно третиране.

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА ПРЕЗ 2021 г.
КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО – РЕЗУЛТАТИ ОТ НАБЛЮДЕНИЕТО

ОСНОВНИ ПРЕПОРЪКИ НА ОМБУДСМАНА

1. Разработване на специален механизъм за наблюдение на изпълнението на Конвенцията и разработване на индикатори за нейното прилагане.
2. Въвеждане на задължителна процедура за оценка на въздействието върху правата на детето на всяка предложена политика, законодателно, регулаторно, бюджетно, международно сътрудничество или друго административно решение, което засяга правата на децата.
3. Интегрирането на подхода на действие, основан на правата на детето в планирането, изпълнението и мониторинга на мерките за постигане на целите за устойчиво развитие, включително участието на деца и събирането на данни, за насърчаване реализирането на детските права, съгласно КПД и факултативните протоколи.
4. Широко обществено обсъждане и приемане на Национална стратегия за детето и План за нейното изпълнение.
5. Реформа в политиките за деца и семейства, като се приеме цялостна, интегрирана и дългосрочна стратегия за развитие и прилагане на подходящи за XXI век политики в подкрепа на децата и техните семейства.
6. Изцяло да се включат разпоредбите на Конвенцията в националното законодателство, включително чрез приемане на законопроекта за изменение на Семейния кодекс (2016 г.) и законопроекта за отклонение от наказателни производства и налагане на поправителни мерки за непълнолетни (2018 г.).
7. България да ратифицира или да се присъедини към Факултативния протокол към Конвенцията за процедура по подаване на жалби (Трети факултативен протокол).
8. Нормативна промяна, с която да се даде възможност за дезагрегирано събиране на данни за деца, които са от решаващо значение за планирането на политиките и бюджета, свързани с децата, както и за наблюдението на изпълнението им.
9. Предприемане на национални мерки за насърчаване на участието на детето, като:
 - се дадат насоки за значението и приложението на участието на децата;
 - се дадат практически насоки за различни подходи за участие на децата;
 - да се подготвят примери за добра практика за това как децата могат да бъдат ангажирани;
 - да се осигури рамка за наблюдение на спазването на член 12 от страна на правителството.